

ISSN 2415-7929
DOI: 10.31891/2415-7929

Науковий журнал

**Актуальні проблеми
філології та
перекладознавства**

2021, № 21, Том 1

Scientific journal

**Current issues of
linguistics and
translation studies**

2021, Issue 21, Part 1

Хмельницький 2021

Науковий журнал
Актуальні проблеми філології та перекладознавства

Затверджено як фахове видання категорії «Б»
(наказ МОН №1188 від 24.09.2020)

Засновано в березні 2011 р.

Виходить 2 рази на рік

Хмельницький, 2021, № 21, Том 1

Засновник і видавець: Хмельницький національний університет

Наукова бібліотека України ім. В. І. Вернадського <http://nbuv.gov.ua/j-tit/apftp>

Журнал включено до наукометричних баз:

Google Scholar <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=UE4UR2oAAAAJ>

Головний редактор

Царалунга Інна Богданівна, доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української філології Хмельницького національного
університету

Заступник головного редактора.
Голова редакційної колегії

Бойко Юлія Петрівна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри
германської філології та перекладознавства Хмельницького національного
університету

Відповідальний секретар

Давидюк Юлія Борисівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри
германської філології та перекладознавства Хмельницького національного
університету

Ч л е н и р е д а к ц і й н о ї к о л е г і ї

Базилевич Марина – PhD (м. Декор, штат Айова, США), Беднартова-Гібова Клаудія – PhD (м. Пряшів, Словаччина), Бойко Ю. П. – д-р філол. н., Гавриш М. М. – канд. філол. н., Гнатюк М. І. – д-р філол. н., Давидюк Ю. Б. – канд. філол. н., Ємець О. В. – канд. філол. н., Єсипенко Н. Г. – д-р філол. н., Козловський В. В. – д-р філол. н., Колегаєва І. М. – д-р філол. н., Коломієць Л. В. – д-р філол. н., Купчинська З. О. – д-р філол. н., Кшановська-Ключевська Ельжбета – PhD (м. Краків, Польща), Марчук Л. М. – д-р філол. н., Ніконова В. Г. – д-р філол. н., Олійник Л. В. – канд. філол. н., Панасенко Наталія – д-р філол. н. (м. Трнава, Словаччина), Папушина В. А. – канд. філол. н., Приймак І. В. – канд. філол. н., Славова Л. Л. – д-р філол. н., Станіславова Л. Л. – канд. філол. н., Тимошенкова Т. М. – канд. філол. н., Торчинська Н. М. – канд. філол. н., Торчинський М. М. – д-р філол. н., Холод Уляна – PhD (м. Оломоуц, Чеська Республіка), Царалунга І. Б. – д-р філол. н., Шуляк С. А. – д-р філол. н., Янчишин А. М. – канд. філол. н.

Технічний редактор Кравчик Ю. В. – канд. екон. н.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Хмельницького національного університету,
протокол № 10 від 27.05.2021

Адреса редакції: Україна, 29016,
м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11,
Хмельницький національний університет
редакція журналу “Актуальні проблеми філології та перекладознавства”
☎ +38 (0382) 67-51-08
e-mail: khnu.apfp@gmail.com
web: <http://apfp.khnu.km.ua/>
http://lib.khnu.km.ua/visnyk_apfp.htm

Зареєстровано Міністерством юстиції України.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 24779-14719ПР від 06 квітня 2021 року (перереєстрація)

© Хмельницький національний університет, 2021
© Редакція журналу “Актуальні проблеми
філології та перекладознавства”, 2021

ЗМІСТ

ЦАРАЛУНГА І. Б. ДВІРЕЦЬКО-ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ: СИНЕРГІЯ РІДНОЇ МОВИ (ДО 460-ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ ПАМ'ЯТКИ)	5
БАК ХАДИ ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЭКСПРЕССИВНЫХ СРЕДСТВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	9
БЕРЕЗОВСЬКА Г. Г. ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ НАЗВ ОДЯГУ СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРОК	13
ГЕРАЩЕНКО О. М. НА МАРГІНЕСІ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ: ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЛЬСЬКІ ВПЛИВИ У ФОРМУЛЯРІ «РУСЬКИХ» ПРИВІЛЕЙНИХ ГРАМОТ	20
ГЛУШКОВЕЦЬКА Н. А. ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНІ АСПЕКТИ ПИСЬМЕННИЦЬКОГО ЕПІСТОЛЯРІЮ	25
ГРОМКО Т. В. ГОВІРКА ЯК МОВНА СИСТЕМА В МЕТАМОВІ ЛІНГВІСТИКИ	29
ДЕНИСОВЕЦЬ І. В. СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ТЕРМІНОНАЙМЕНУВАНЬ «ЛЕКСИЧНА І СИНТАКСИЧНА ДЕРИВАЦІЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВОТВОРІ	34
ДУДЕНКО О. В., ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ 'ЗРАДА' В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ ЄВГЕНІЇ КОНОНЕНКО («ЗРАДА (ZRADA, MADE IN UKRAINE)»)	40
ІЛЬІНА О. В. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ УКРАЇНА В ПОЕЗІЇ Ю. М. МУШКЕТИКА	48
КАПЛИЧНА Л. СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИКИ ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА	53
КОМАРОВА З. І. МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕМОЦІЇ СТРАХУ В ТВОРАХ ІВАНА ФРАНКА	58
КУХАР Н. І., ПРОКОПЧУК Л. В. ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»	67
ЛУКІНА Л. Р. ПРОПОВІДЬ ЯК ОСНОВНИЙ ЖАНР КРАСНОМОВСТВА В ПОЛЬСЬКОМУ РЕЛІГІЙНОМУ ДИСКУРСІ	72
МАЦЬКО В. П. ПОЕТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА ПОВІСТІ «ЗАЛІЗНИЙ КУРКУЛЬ» ІГОРЯ КАЧУРОВСЬКОГО	76
НІКІТОВА І. І. ХУДОЖНЯ МОДЕЛЬ «ВІДРОДЖЕННЯ» ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В РОМАНІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ «ЗОЛОТИЙ ПЛУГ»	81
НОВИК О. П. ПОВСЯКДЕННІСТЬ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ДОБРЯНСЬКОГО «ВИБІР КАПІТАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО»	86

ОЛІЙНИК Л. В., ПРИЙМАК І.В. ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ТА ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ РОМАНУ ЯНУША-ЛЕОНА ВИШНЕВСЬКОГО «САМОТНІСТЬ У МЕРЕЖІ»	91
ПРОТАЩУК В. А. АНАЛІЗ НАЗВ КАРТИН ЗА СТРУКТУРНО-ХРОНОЛОГІЧНИМ ПРИНЦИПОМ	97
РОГУЛЬСЬКА О., ТАРАСОВА О. ПРОБЛЕМАТИКА «КРИМСЬКИХ СОНЕТІВ» АДАМА МІЦКЕВИЧА: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ	101
IRINA SASHKO SZTUKA W LITERATURZE. ZNACZENIE FRESKÓW MICHAŁA ANIOŁA W „TRYPTYKU RYZMSKIM” JANA PAWŁA II	109
СКРИПНИК Н. І. МЕТОДОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	114
ТАРАН О. С., ЛЕБЕДЕНКО Ю. М. СЕМАНТИКО-ДИСТРИБУТИВНИЙ АНАЛІЗ СЛЕНГІЗМІВ НА ОСНОВІ ДАНИХ КОРПУСУ ГРАК	119
ФАРІОН І. Д. СВЯТОСЛАВ КАРАВАНСЬКИЙ «ПРО РЕСТАВРАЦІЮ НАЦІОНАЛЬНИХ РИС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»	124
ФІЛІПЧУК М. В., ОНУФРІЙЧУК Г. І., ФАУНОСИМВОЛІКА НАРОДНОГО МОВЛЕННЯ: АСОЦІАТИВНІ ПАРАЛЕЛІ	129
ШВЕЦЬ Т. В. ЕСТЕТИКА КОМІЧНОГО І ТРАГІЧНОГО НА ФОНІ КОНТРАСТНОСТІ В ПОВІСТІ ОЛЕНИ ЗВИЧАЙНОЇ «МИРГОРОДСЬКИЙ ЯРМАРОК»	134
ШЕВЧУК З. С. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПОБУТОВОГО КОНФЛІКТУ В ПРОЗІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА	139
ШКАРБАН Т. М., РИЧАГІВСЬКА Ю. Є. ОДНОРІДНА СУПІДРЯДНІСТЬ ІЗ ПОВТОРЮВАНИМИ ПІДРЯДНИМИ СПОЛУЧНИМИ ЗАСОБАМИ	143
ШТЕЙНБУК Ф. М. СЕКСУАЛЬНІСТЬ ПІД «ЗНАКОМ САВАОФА» В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА	148
ГЕРАЩЕНКО О. М., ШТЕФАН А. П. «JAZYK MOJ ROUCZYTSIA PRAWDI TWOIEJ»: СЛОВ'ЯНОРУСЬКІ ВСТАВКИ ПОЛЬСЬКОЮ ГРАФІКОЮ У ТРАКТАТІ ЛАЗАРЯ БАРАНОВИЧА	153
ЯРМОЛЕНКО Г. А. ВІДДІЄСЛІВНІ NOMINA LOCІ ДАВНЬОРУСЬКОЇ МОВИ: КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	159
РЕЦЕНЗІЯ НА ПІДРУЧНИК	
HENRYK DUDA KOMPENDIUM ŚWIADOMEHO NAUCZYCIELA JĘZYKA POLSKIEGO I KULTURY POLSKIEJ	163

УДК 81'367.5

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-27

ШКАРБАН Т. М., РИЧАГІВСЬКА Ю. Є.
Рівненський державний гуманітарний університет

ОДНОРІДНА СУПІДРЯДНІСТЬ ІЗ ПОВТОРЮВАНИМИ ПІДРЯДНИМИ СПОЛУЧНИМИ ЗАСОБАМИ

Стаття присвячена дослідженню складних конструкцій із однорідною супідрядністю, у блоці підрядних компонентів яких представлено повторення підрядних сполучних засобів. З'ясовано, як кількість однорідних супідрядних, порядок розміщення частин і компонентів, наявність і кількість сурядних сполучників у блоці однорідних супідрядних, обов'язковість/факультативність підрядних сполучних засобів, конструктивні якості сполучників (сполучних слів), стилістична маркованість синтаксичної одиниці пов'язані з повторюваністю підрядних сполучників (сполучних слів).

Ключові слова: конструкція з однорідною супідрядністю, синтаксична структура, синтаксичні засоби зв'язку, підрядні сполучники, сурядні сполучники.

SHKARBAN T., RYCHANIVSKA Y.
Rivne State Humanitarian University

HOMOGENEOUS SUBORDINATION WITH REPEATED CONTRACTING CONNECTIONS

The article is devoted to the study of complex constructions with homogeneous subordination (CHS) which contain the repetition of contract connecting means. It was found out the ways in which the peculiarities of the syntactic structure of constructions and their stylistic capabilities are related to the repetition of conjunctions (connecting words).

Constructions with homogeneous subordination with repeated subordinating conjunctions are characterized according to the following factors: 1) number of homogeneous subordinate clauses; 2) the presence and number of coordinating conjunctions in the block of subordinate components; 3) stylistic labeling of the syntactic unit; 4) constructive qualities of conjunctions (connecting words); 5) the placement order of parts and components; 6) mandatory / optional presence of subordinating conjunctions.

The mechanism of selection of construction types proposed based on: 1) quantity of conjunctive connectors in the block of homogeneous subcontractors; 2) the place of the contract component, at which the repetition of binders is absent.

It has been proven that in large constructions (with five or more subordinate clauses) subordinating conjunctions can be repeated or synonymous linking means can be used. At the same time, they usually preserve their expressive capabilities. Regularities of the order of placement of parts and components, the principles of mandatory / optional presence of conjunctions are largely consistent with the trends inherent in the CHS in general.

Clarity, unambiguity, transparency of reproducible situations allows CHS with repeated subordinating conjunctions or linking words to function actively not only in different genres of artistic style, but also in scientific texts.

Key words: construction with homogeneous subordination, syntactic structure, syntactic means of communication, subordinating conjunctions, coordinating conjunctions.

Постановка проблеми. Посилена в останні десятиліття увага до складного багатокomпонентного речення (СБР) зумовлена можливістю залучення до аналізу різних аспектів вивчення синтаксичних одиниць, а також необхідністю систематизації знань як про окремі моделі СБР, так і про закономірності, властиві неелементарним структурам загалом.

Конструкції з однорідною супідрядністю (КОС) привертають увагу граматистів не лише через поширеність у різних стилях сучасної української мови, а й через гнучкість їхньої структури, породжувану вже самим механізмом побудови синтаксичної одиниці, у якій представлені різні види зв'язку. Це, відповідно, забезпечує багатство мовленнєвих реалізацій конструкції, а отже, суттєво збільшує спроможність матеріалу дослідження.

В описі синтаксичної структури складних конструкцій із однорідною супідрядністю вагоме місце відводимо вивченню тенденцій використання сполучних засобів (як підрядних, так і сурядних), адже граматисти зазвичай виділяють основні різновиди КОС саме з урахуванням сполучникового зв'язку.

Аналіз досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми. Синтаксичні засоби зв'язку частин і компонентів у КОС були об'єктом вивчення зарубіжних і вітчизняних мовознавців, серед них – О. М. Пешковський, О. І. Василенко, Г. Ф. Гаврилова, В. В. Казмін, Г. Ф. Калашникова, Г. П. Уханов, В. А. Шитов, К. Ф. Шульжук, зокрема досліджено питання про односкріпність/багатоскріпність, обов'язковість/факультативність, домінанти синонімічного ряду сполучних засобів тощо. Виокремлено групи КОС залежно від особливостей зовнішнього та внутрішнього сполучникового зв'язку [10, с. 107].

Однак більш докладного опису потребують окремі сполучникові різновиди КОС. Так, серед конструкцій, у яких при кожному підрядному компоненті наявний сполучник або сполучне слово, центральну позицію займають структури з повторюваними підрядними сполучними засобами. На них зацентруємо основну увагу.

Мета наукової розвідки – дослідити складні конструкції з однорідною супідрядністю, у яких повторюються підрядні сполучні засоби, а саме з'ясувати, як пов'язані довжина конструкції, порядок

розміщення частин і компонентів, наявність і кількість сурядних сполучників у блоці підрядних компонентів, стилістична маркованість КОС і повторюваність підрядного сполучного засобу в блоці однорідних супідрядних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема кваліфікації так званих односкріпних (приєднаних одним підрядним сполучником) і багатоскріпних (у яких кожен підрядний компонент приєднаний окремим сполучним засобом) рядів однорідних супідрядних завжди була актуальною. О. М. Пешковський вважав, що односкріпні ряди є контекстуально зумовленими варіантами багатоскріпних рядів, причому перші, на його думку, виникають із других шляхом вилучення другого підрядного сполучника, якщо його легко відтворити з контексту [5, с. 465]. Такої позиції притримується більшість граматистів.

Дослідження істориків синтаксису не дає однозначної відповіді на питання про основну, первинну модель. Наприклад, З. Н. Литвина, вивчаючи конструкції з однорідною супідрядністю в давньоруській мові, робить висновок про домінування структур, у яких використовується один підрядний сполучник або сполучне слово в першому підрядному компоненті й один сполучник сурядності – між першим та другим супідрядними [7, с. 311–312]. За даними А. Н. Стеценка, який досліджував складне речення в діловому стилі пам'яток XIV – XVI ст., складні конструкції з однорідними супідрядними, у яких обидва підрядні компоненти приєднуються за допомогою підрядного сполучника або сполучного слова, є найбільш уживаними [7, с. 269]. С. Ю. Морозова, вивчаючи багатокомпонентні речення, і КОС зокрема, в історії української мови, зафіксувала різні за побудовою конструкції: і з максимальною кількістю підрядних сполучних засобів, і з мінімальною їх кількістю, і перехідні типи [4, с. 48]. Отже, КОС обох різновидів (односкріпні та багатоскріпні) зафіксовані в різні періоди розвитку мови. Незначна перевага другого різновиду не може бути підґрунтям для виокремлення загальної тенденції похідності структур, які в деяких випадках можуть відрізнятися й семантично [1].

У конструкціях із однорідною супідрядністю повторюваними виступають як сполучники (*Я мрію так життя прожити, щоб кров і піт віддати землі своїй, щоб у плодах моїх хитались віти, щоб розставсь в глибинах корінь мій* (М. Стельмах)), так і сполучні слова (*Я пішов за нею, відчувачи погляди й голоси за спиною, ішов, ступаючи битою цеглою й дивлячись, як вона легко рухається, як заглиблюється в ніч, як несподівано віконне світло падає на її шкіру й темне волосся* (С. Жадан)), причому граматичні форми сполучних слів можуть варіюватися: а) щодо числа (*Потім довго згадував, які в неї ніжні долоні, які тонкі вени, яка пересушена шкіра* (С. Жадан)); б) щодо відмінка (*Усе, чого ми собі бажаємо, про що думаємо і чого сподіваємося, обов'язково з нами трапляється* (Ю. Андрухович); *І просто в цю багнюку було втоптане все, що було ще вчора в крамницях довкола і чого не встигли погромники порозтягати й порозносити по своїх домах* (Ю. Смолич)).

Окреме місце відводимо структурам із повторюваними й синонімічними сполучними засобами, адже в такому випадку зберігаються загальні тенденції в синтаксичній побудові й стилістичних функціях: *Тож для мене щастям було б найвищим, аби наші люди жили краще. Щоб ніколи вони не сходились у якійсь боротьбі, у якійсь битві, щоб завжди існувала наша держава, щоб була наша історія, щоб не зникла ніколи справедливість* (З газети).

Досліджений нами матеріал засвідчує, що підрядні сполучні засоби можуть повторюватися в різних за довжиною КОС. Порівняймо: *Люби життя у беручкій напрузі, Коли скресає заскорузлий лід, Коли тебе зреклися раптом друзі, ступаючи у чийсь фальшивий слід* (Л. Забашта); *Перед очі суворі мого сумління Повертайте мене на шляхи крижинні, Де туманисько днів моїх косить траву, Де надія на мене лукавить брову, Де зірниця новий обіцяє спалах* (Г. Світлична); *Завів до себе, посадив на почесному місці і розказав усе, як було. Як пропав у дорозі осел, як він сумував та боявся вернутись додому, як люди скидали гроші та молились на могилі покійного* (М. Коцюбинський); *Понеси мене на крилах, радосте моя, де на пагорбах і схилах сонця течія. Де стоять в обновах білих, в чистому вбранні рідні хати, білі хати з хмелем при вікні. Де замріяні дівчата ходять до криниць, де послались шовком ниви обіч ґрунтовиць. Де мене, рум'яне диво з прутиком в руці, ухопив гусак сварливий за нові штанці* (В. Симоненко); *Звичайно, чув я, що врожай Зібрали ви багатий, Що сад у вас тепер як гай, Що нив і не впізнати, Що Бондарівна молода – Людина знатна нині, Що вже й героями труда Пишатись ви повинні, Що пасічник Панько Рудий Дива в колгоспі творить...* (М. Рильський). Як бачимо, повторення підрядних сполучних засобів характерне як для КОС із двома однорідними супідрядними, так і для структур із більшою (до шести) кількістю підрядних компонентів. У поезії ми зафіксували поодинокі конструкції з десятьма повторюваними сполучними засобами. Однак найбільшу здатність до повторення підрядних сполучників (сполучних слів) мають КОС із мінімальною кількістю однорідних супідрядних. Чим довша конструкція, тим слабше проявляється тенденція до повторення підрядних сполучних засобів.

Зазвичай за умови повторення підрядних сполучних засобів однорідні супідрядні поєднуються між собою безсполучниковим зв'язком (у такому випадку можна говорити про незамкнений ряд), однак регулярно функціонують і структури, у яких крім повторюваних підрядних сполучних засобів у блоці однорідних супідрядних використовуються й сурядні сполучники, які переважно сприяють побудові замкненого ряду: *і (ї) (Ще кілька днів тому Репетюк захоплено розповідав, що за півверсти од села живе*

місцевий дідич **і що** в нього ж четверо дочок: спархіялка, гімназистка, курсантка та найстарша – «на виданні» (Ю. Смолич); **або** (Ми, мабуть, просто виконаємо заповіт тих поколінь, **які** промовчали, **які** були змовнені по концтаборах **або які** просто, зігнувшись на цьому колгоспному полі, як раби, мовчали, та й мовчать, правду кажучи, і досі (В. Яворівський); **а** (Юра це чув, **що** доволі відбуваються «безпорядки», **що** весь час вирує «страйк» – то загальний», а то «сепаратний», **що** був «маніфест», **а** «конституція – куца», **що** «бідний руський народ страждає... (Ю. Смолич)). Наявність сполучників сурядності в блоці підрядних компонентів сприяє більшій семантичній спаяності однорідних супідрядних, а в деяких випадках є необхідною умовою, якщо вони є способом відмежування КОС від інших багатокomпонентних структур.

Серед КОС із більшою ніж два кількістю підрядних компонентів виокремлюємо різновиди залежно від кількості сурядних сполучників і їх місця в блоці однорідних супідрядних. Наприклад, у КОС із трьома однорідними супідрядними сурядні сполучники можуть займати таку позицію: а) перед другим і третім підрядним компонентом; б) лише перед другим підрядним компонентом; в) лише перед третім підрядним компонентом.

Раритетними є випадки використання в структурах із повторюваними підрядними сполучними засобами різних сурядних сполучників. Зрозуміло, що в такому випадку йдеться про більшу кількість виділюваних у блоці однорідних супідрядних семантико-синтаксичних відношень: ... *тихо пояснювала, що їй подобається, а що ні, що вона любить і чого боїться...* (С. Жадан).

Дослідження порядку розміщення частин і компонентів у КОС із повторюваними підрядними сполучниками чи сполучними словами переконало, що зберігається загальна тенденція частоти використання структур із різним порядком, а саме: центральна позиція належить КОС із постпозитивним блоком однорідних супідрядних (*Корній розповідав Марії про краї далекі, де сонце просто над головою і де тепер літо* (У. Самчук), друге місце посідають конструкції, у яких підрядні компоненти стоять у препозиції (*Де женяться, де б'ються – там і вони* (Ю. Яновський), значно рідше використовують КОС із інтерпозицією блоку супідрядних: *Робота, яка подобається, яку ти робиш на «відмінно», не схибивши ні перед собою, ні перед Богом, ні перед людьми, – це завжди задоволене сумління чи то, як поетично називають цю річ писачи, совість* (Дара Корній).

У дослідженому нами матеріалі трапляються конструкції, у яких з'ясувальні однорідні супідрядні стоять у препозиції до головної частини. З граматики боку такі структури не є нормативними, однак вони абсолютно виправдані зі стилістичного боку, адже в такому разі на однорідних супідрядних максимально зацентрована увага. Наприклад: *Що з вуст твоїх почую любі речі, Що скронь мою візьмеш в долоні вірні, Що в дійсність мрія зміниться невловна – Про це якось мені сказали ввечір Ті в синяві небесній надвечірній Баранчики, як кучерява вовна* (В. Бобинський).

В основному ми звернули увагу на ті конструкції, у яких при кожному з однорідних супідрядних повторюється підрядний сполучник (сполучне слово). Однак окремо можна говорити про неповну, часткову повторюваність. Наприклад, серед КОС із шістьма однорідними супідрядними виокремлюємо такі різновиди структур із неповною повторюваністю підрядних сполучників (сполучних слів): 1) із двома повторюваними сполучними засобами; 2) із трьома повторюваними сполучними засобами; 3) із чотирма повторюваними сполучними засобами; 4) із п'ятьма повторюваними сполучними засобами. У КОС із п'ятьма однорідними супідрядними – відповідно три різновиди. Така побудова конструкції може бути вмотивована різними причинами: ритмічним малюнком строфи поетичного твору, необхідністю передати причиново-наслідкові відношення в блоці однорідних супідрядних (а для цього потрібен сурядний сполучник **і** (**й**) у блоці однорідних супідрядних) тощо. Наприклад, у конструкції *На той час він – знаний атлет, авторитетний серед молоді боксер, чуйний син, вірний чоловік, людина залізної волі й суворих переконань, нестримний і витривалий, – перебував у тому віці, коли нічого не видається неможливим, коли трапляються дива й небеса відкриваються над нами...* (С. Жадан) повторення підрядного сполучного засобу перед останнім супідрядним блокується причиново-наслідковими семантико-синтаксичними відношеннями, а також наявністю в конструкції градації, забезпечуваної однорідними членами речення. Безперечно, у такому випадку експресивна напруга дещо спадає. Однак у конструкціях із великою кількістю однорідних супідрядних порушення в окремих випадках тенденції повторення сполучних засобів суттєво не впливає на стилістичний потенціал КОС. Наприклад: *Коли засинають втомлені любощами закохані, коли в тяжкому маренні стогнуть змучені безсонням старі люди, коли королі сходять з пишних своїх парсун у позолочених рамах, а давно вмерлі красуні шукають свою навіки втрачену принадливість, коли жоден птах не заспіває, коли ще не леліє обрій, коли зітхання проноситься в просторі й лине сум над степами, – може, саме тоді мені й з'їхати з високої круглої купи каміння посеред просторої київської площі мого імені й поскакати на бронзовім коні, весело замахуючись бронзовою булавою під бронзовий цокіт копит, розлякуючи малечу...* (П. Загребельний). У наведеній вище структурі шість із восьми однорідних супідрядних приєднуються до головної частини сполучним засобом *коли*, тобто тенденція повторення сполучників порушується лише у двох випадках. Однак, незважаючи на це, КОС реалізує стилістичну фігуру періоду.

Підрядні сполучні засоби в КОС можуть бути як обов'язковими, так і факультативними. Ми вже звертали увагу на чинники, які на це впливають. Серед них – особливості будови підрядного компонента,

специфіка структури всієї конструкції, розміщення підрядних сполучних засобів, функційна маркованість однорідних супідрядних, специфіка підрядних сполучних засобів, їх модальні й конструктивні якості [9, с. 12–13]. З'ясуємо, якою мірою поширюються ці тенденції на ті структури, у яких повторюються підрядні сполучні засоби.

За нашими спостереженнями, факультативними є якраз однакові сполучники чи сполучні слова, наприклад: *Свого часу Марат, знайомлячи нас із нею, попередив її, що ми його друзі і що ставитись до нас потрібно добре* (С. Жадан), причому легше опустити підрядні сполучні засоби в тому випадку, коли однорідні супідрядні поєднані сурядними сполучниками, адже це сприяє більшій семантичній спаяності підрядних компонентів. Якщо ж у блоці супідрядних представлений безсполучниковий зв'язок, вилучення підрядного сполучника чи сполучного слова може наблизити КОС до сполучниково-безсполучникового утворення або елементарного складнопідрядного речення з однорідними присудками. Наприклад, у конструкції *Та він сам уперто нагадував про це людям, бо гордився тим, бо був по плоти син і рідний брат свого народу і ввібрав у своє серце всі його болі й страждання* (В. Дарда) вилучення повторюваного сполучника неможливе через втрату конструкцією типових ознак однорідної супідрядності.

На думку Г. Ф. Калашникової, факультативність підрядних сполучних засобів у КОС залежить від кількості супідрядних: за умови збільшення кількості підрядних компонентів посилюється обов'язковість підрядних сполучних засобів [2, с. 113]. Наприклад, у реченні *Марат говорив, що нікуди не поїде, що не хоче нічого чути, що боїться повертатися додому, що вона всім усе розповість, що йому нічого сказати Аліні* (С. Жадан) приєднання блоку однорідних супідрядних до головної частини за допомогою лише одного підрядного сполучника стає неможливим через порушення «чіткості синтаксичних відношень» [2, с. 113].

Г. Ф. Гаврилова доводить залежність обов'язковості/факультативності підрядних сполучників (сполучних слів) від особливостей семантичних відношень у конструкції. Виокремивши два різновиди КОС (структури, у яких підрядні компоненти пов'язані семантикою «поєднання»), і конструкції, у яких однорідні супідрядні пов'язані семантикою «додавання»), дослідниця робить висновок про факультативність другого підрядного сполучного засобу в КОС із семантикою «поєднання» [1, с. 147].

На зв'язок семантичних відношень у блоці підрядних компонентів і чинник обов'язковості/факультативності підрядних сполучників (сполучних слів) звернули увагу й інші граматисти. Наприклад, В. К. Покусаненко вважає, що одне сполучне слово може приєднувати до головної частини весь блок однорідних супідрядних у тому випадку, коли разом узяті однорідні супідрядні служать описовим позначенням одного й того самого явища дійсності [6, с. 119]. Г. П. Уханов пише про обов'язковість однакових сполучників і сполучних слів, якщо вони приєднують до головної частини однорідні супідрядні, які позначають різні об'єкти, ознаки, обставини [8, с. 79–80].

Оскільки конструктивні якості й семантична спроможність сполучників і сполучних слів відрізняються, варто окремо говорити про чинник обов'язковості факультативності для перших і других. Наприклад, обов'язковими в КОС є сполучні слова в таких випадках: а) якщо на них падає логічний наголос (*Сьогодні майбутнє України залежить від того, як ми піднімемо економіку, як ми нагодуємо народ...* (В. Яворівський)); якщо сполучні слова стоять у різних відмінкових формах (*За ними пішов сліпий Зураб, який займався ремонтом взуття і якого суди ніхто не запрошував* (С. Жадан)).

На відміну від інших підрядних сполучних засобів сполучник **чи**, використовуваний у КОС, є обов'язковим лише перед другим і наступними однорідними супідрядними, якщо він має своє основне, розділове значення. За умови втрати розділової семантики сполучник **чи** може приєднувати весь блок однорідних супідрядних.

Структури з повторюваними сполучними засобами функціонують і в прозових текстах, і в поетичному мовленні. Така побудова сприяє чіткості, однозначності викладу. Але в поезії повторення сполучників чи сполучних слів може забезпечувати ще й відповідну ритмомелодіку або сприяти формуванню певної стилістичної фігури (періоду, градації, парцеляції тощо): *Рівно вдар смичком По людських серцях, Щоб ніхто кругом Не згасав у снах, Щоб очам людським Розкривалась даль, Щоб сміялась їм Молода печаль, Щоб лилась любов У безодній жбан, Щоб похилий знов Розігнувся стан* (М. Рильський).

Повторення однакових сполучних засобів часто породжує паралелізм структури КОС і стає додатковим засобом конденсації думки: *Не треба забувати, хто кого зрадив, хто кого терзав* (Л. Костенко).

Яскраві експресивно-виражальні можливості можуть мати й КОС із прозових або публіцистичних текстів, особливо якщо йдеться про велику кількість однорідних супідрядних, приєднаних до головної частини тим самим сполучним засобом. Наприклад, ми зафіксували випадки побудови складного синтаксичного цілого на основі однорідної супідрядності: *Чомусь мені Марат свого часу про все розповів. Як вони познайомилися десь на вулиці, як він зупинив її, як не хотів відпускати, вже напевне знаючи, що спробує жити з нею разом. Як вона довго його уникала, як увесь час щось приховувала. Як він уперше потрапив до неї додому і чим усе це закінчилося. Як вона погодилася зрештою жити з ним* (С. Жадан). Повторення підрядного сполучного засобу, градаційний виклад, елементи парцеляту – усе це сприяє емоційній насиченості тексту.

Прозорість семантики структур із повторюваними підрядними сполучними засобами дають можливість їм легко функціонувати і в науковому тексті: Для групи однорідних членів речення характерне поєднання з членом речення, який перебуває поза межами сурядного словосполучення і щодо якого вони визначаються як однорідні (підмети, присудки та другорядні) члени речення (І. Вихованець); Тому не випадково в мовознавчій літературі все частіше чуємо голоси про те, що вивчення безсполучникових конструкцій повинно починатися з пошуків власне граматичних ознак їх структури і що всі вони мають бути перевірені за структурно-семантичною ознакою (С. Дорошенко). Хоч науковий стиль здебільшого позбавлений експресивності викладу, в окремих випадках можна говорити про здатність КОС із повторюваними підрядними сполучними засобами додавати емоційно-експресивного нашарування до основного змісту речення.

Висновки. Отже, конструкції з однорідною супідрядністю, у яких повторюються підрядні сполучні засоби, є різновидом зі специфічними синтаксичними ознаками й виражальними можливостями. Незважаючи на здатність реалізуватися в різних за довжиною реченнях, КОС із двома – трьома підрядними компонентами переважають серед таких структур. Крім повторюваних підрядних сполучних засобів у блоці супідрядних можуть функціонувати й сурядні сполучники, які сприяють більшій семантичній спаяності підрядних компонентів і часто є обов'язковим чинником для забезпечення відповідних семантико-синтаксичних відношень. КОС, у яких повторюються підрядні сполучні засоби не при всіх однорідних супідрядних, зазвичай зберігають свій стилістичний потенціал. Окремі різновиди таких структур виділено з урахуванням місця однорідних супідрядних, при яких відсутнє повторення сполучних засобів. Обов'язковість/факультативність підрядних сполучних засобів залежить і від конструктивних якостей самих сполучників (сполучних слів), і від специфіки побудови всієї конструкції (йдеться про наявність сурядних сполучників, довжину речення, місце логічного наголосу тощо).

Література

1. Гаврилова Г. Ф. Усложненное сложное предложение в русском языке. Ростов-на-Дону, 1979. 228 с.
2. Калашникова Г. Ф. Многокомпонентные сложные предложения в современном русском языке. Харьков, 1979. 159 с.
3. Литвина З. Н. Конструкции с однородным соподчинением двух придаточных в древнерусском языке. Грамматика современного русского языка : Науч. зап. МГПИ им. В. П. Потемкина. 1959. т. 73, вып. 6. С. 126–131.
4. Морозова С. Ю. Про багатоконпонентні конструкції в історії української мови. Мовознавство. 1989. № 5. С. 44–48.
5. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва, 1956. 511 с.
6. Покусаенко В. К. К вопросу о разграничении конструкций с однородным и неоднородным соподчинением. Вопросы современного русского языка и истории его развития. Краснодар, 1966. С. 114–127.
7. Стеценко А. М. Сложное предложение в русском языке XIV–XVI вв. Томск, 1960. 311 с.
8. Уханов Г. П. Ряды однородных придаточных и структурные схемы сочинения. Синтаксис предложения : Сб. науч. тр. Калинин, 1983. С. 71–93.
9. Шкарбан Т. М. Складні конструкції з однорідною супідрядністю в сучасній українській мові : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 1997. 24 с.
10. Шульжук К. Ф. Складні багатоконпонентні речення в українській мові. Київ : Вища шк., 1986. 183 с.

References

1. Gavrilova G. F. Uslozhnennoye slozhnoye predlozheniye v russkom yazyke. Rostov-na-Donu, 1979. 228 s. [in Russian].
2. Kalashnikova G. F. Mnogokomponentnyye slozhnyye predlozheniya v sovremennom russkom yazyke. Hkarkov, 1979. 159 s. [in Russian].
3. Litvina Z. N. Konstruktsii s odnorodnym sopodchineniyem dvuhk pridatochnykh v drevnerusskom yazyke. Grammatika sovremennogo russkogo yazyka: Nauch. zap. MGPI im. V. P. Potemkina. 1959. T. 73, vyp. 6. S. 126–131. [in Russian].
4. Morozova S. Yu. Pro bahatokomponentni konstruktsii v istorii ukrainskoi movy. Movoznastvo. 1989. № 5. S. 44–48. [in Ukrainian].
5. Peshkovskiy A. M. Russkiy sintaksis v nauchnom osveshchenii. Moskva: Uchpedgiz, 1956. 511 s. [in Russian].
6. Pokusayenko V. K. K voprosu o razgranichenii konstruktsiy s odnorodnym i neodnorodnym sopodchineniyem. Voprosy sovremennogo russkogo yazyka i istorii yego razvitiya. Krasnodar, 1966. S. 114–127. [in Russian].
7. Stetsenko A. M. Slozhnoye predlozheniye v russkom yazyke XIV – XVI vv. Tomsk, 1960. 311 s. [in Russian].
8. Uhanov G. P. Ryady odnorodnykh pridatochnykh i strukturnyye shkemy sochineniya. Sintaksis predlozheniya : Sb. nauch. tr. Kalinin, 1983. S. 71–93.
9. Shkarban T. M. Skladni konstruktsii z odnorodnoiu supidriadnistiu v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01. Kyiv, 1997. 24 s. [in Ukrainian].
10. Shulzhuk K. F. Skladni bahatokomponentni rechennia v ukrainskii movi. Kyiv : Vyshcha shk., 1986. 183 s. [in Ukrainian].